

sultanlıkta gözölmediğini ve görevi Turan Şah'a bırakacağını söyleyerek onları ikna etti (Sıbt İbnü'l-Cevzî, VIII/1, s. 776; Sübkî, VIII, 363-364).

Haçlılar'ın Mansûre'yi ele geçirmesini önlemeye çalışan İbn Hameveyh, şehri savunduğu sırada 4 Zilkade 647'de (8 Şubat 1250) şehid düştü (Mekîn, s. 159) ve cenazesi Kahire'ye götürülerek orada toprağa verildi. Kaynaklarda akıllı, cesur, cömert ve emirlik vasıflarına sahip bir insan olarak tavsif edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Nazif, *et-Târihu'l-Mansûri* (nşr. Ebû'l-İd Dûdü), Dimaşk 1401/1981, s. 73, 75, 176, 178, 183, 189, 235, 250; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, VIII/1, s. 776-778; Ebû Şâme, *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 184; Mekîn, *Ahbarü'l-Eyyübiyyin* (BEO içinde, nşr. Cl. Cahen), XV (1955-57), s. 109-184; el-Melikü'l-Eşref er-Resûlî, *el-'Ascedü'l-mesbûk* (nşr. Şâkir Mahmûd Abdülmün'im), Beyrut 1975, s. 571-572; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürûb*, IV, 77, 206, 242, 251; V, 169-170, 198, 215, 276-277, 363-364, 378-379; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXIII, 100-102; a.mlf., *el-İber*, V, 194-195; Sübkî, *Tabakât*, VI, 97; VIII, 363-364; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XIII, 178; Makrîzî, *es-Sülûk*, I, 349, 359, 366, 382, 389, 392, 395, 412, 448; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI, 363; İzzeddin el-Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb fi-menâkıbtı Benî Eyyûb* (nşr. Nâzım Reşîd), Bağdad 1978, s. 380; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 238-239; R. S. Humphreys, *From Saladin to the Mongols*, Albany 1977, s. 167, 246, 290, 293; Zirîkî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 248-249; H. L. Gottschalk, "Awlad al-Shaykh", *EP* (İng.), I, 766; Işın Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, XIV, 541-542.

MUHAMMED ABDÜLKÂDİR HIREYSÂT

İBN HAMEVEYH, Muhammed

(محمد بن حمويه)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Hameveyh el-Cüveynî
(ö. 530/1135-36)

Mutasavvıf, Eyyübîler döneminde
önemli görevlerde bulunmuş
bir sûfi ve ulemâ ailesinin ceddî.

449'da (1057) Nişâbur civarındaki Cüveyn kasabasına bağlı Buhayrâbâd köyünde doğdu. Tahsiline Cüveyn'de başladı. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin derslerine devam ederek ondan fıkıh ve usûl-i fıkıh okudu. Hadiste de ileri bir seviyeye ulaştıktan sonra kendini ibadete verdi. Gençlik yıllarında Abdülkerîm el-Kuşeyrî ile görüştüğü ve ondan istifade ettiği kaydedilmektedir (Sem'ânî, *et-Tahbîr*, II, 125-126). Abdullah-ı Herevî'ye (ö. 481/1089) intisap ettiği rivayet edilmekteyse de bu uzak bir ihtimaldir (Saîd-i Neffîsî, s. 4). Ebû Ali el-Fârmedî ve Ebû'l-Hasan-ı Büstî gi-

bi sûfilerin sohbetinde bulunan İbn Hameveyh, Ebû Ali el-Fârmedî'den hırka giydi. Birkaç defa hacca gitti. İrşad faaliyetine başladıktan sonra çevresinde toplanan müridlerin sayısı gittikçe arttı. İbn Hameveyh ile görüşen Safedî, onun Sultan Sencer de dahil olmak üzere yüksek kademedeki devlet adamları nezdinde büyük itibarı olmasına rağmen onlardan gelen hediyeleri kabul etmediğini, ziraat yaparak geçimini sağladığını söyler (Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 28). Buhayrâbâd'da inşa ettirdiği zâviyesinde uzun yıllar irşad faaliyetini sürdüren İbn Hameveyh Nişâbur'da vefat etti. Cenazesi Buhayrâbâd'a nakledilerek burada toprağa verildi. Meşhur sûfi Aynü'l-kudât el-Hemedânî onun müridlerindendir.

İbn Hameveyh yetiştirdiği önemli şahsiyetlerle İran, Suriye ve Mısır'da dinî ve siyasi hayatta etkili olmuş nüfuzlu bir ailenin ilk büyüğüdür. Bu sebeple aile "âl-i İbn Hameveyh, Benî Hameviyye, evlâdü's-şeyh, evlâdü şeyhi's-şüyüh" gibi adlarla anılır. Ünlü sûfi Sa'deddîn-i Hammûye de onun soyundandır (ailenin önemli şahsiyetleri için bk. BENİ HAMEVİYYE). Makrîzî, ailenin atalarından Rezm isimli şahsın kisrâ Enûşîrvân'ın kumandanlarından olduğunu kaydeder (*el-Hita't*, II, 33).

Kaynaklarda İbn Hameveyh'in *Leâtü'fü'l-ezhân fi tefsiri'l-Kur'ân* ve *Selve-tü't-tâlibîn* adlı iki eseri, ayrıca kırk hadis ve tasavvufa dair birer eseri olduğu kaydedilmektedir (Safedî, III, 28). Kâtib Çelebi'nin ikinci eseri aynı aileden Sadreddin el-Hameveyh'e nisbet etmesi (*Keşfü'z-zunûn*, II, 999) yanlıştır. Nasrullah Pürcevâdî kaynaklarda zikredilen, ancak adı verilmeyen tasavvufî eserinin son zamanlarda İran'da bulunduğunu söyler. *Maķâmâtü's-şûfiyye* adını taşıyan bu eser küçük bir risâledir (*Zindegî*, s. 12).

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 28, 431; IV, 259-260; a.mlf., *et-Tahbîr*, II, 125-126; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, X, 63; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XII, 211; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 597; Safedî, *el-Vaif*, III, 28; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XI, 46; Makrîzî, *el-Hita't*, II, 33; Câmî, *Nefehât*, s. 485-487; *Keşfü'z-zunûn*, II, 999; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 95-96; Saîd-i Neffîsî, *Hânedân-ı Sa'düddîn-i Hammûye*, Tahran 1329 hş., s. 4; Zirîkî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 110; Kehhâle, *Mucemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1993, III, 270; Nasrullah Pürcevâdî, *Zindegî ve Âşâr-ı Şeyh Ebû'l-Hasan-ı Büstî*, Tahran 1364, s. 11-12; Abdülhüseyn Zerrînkûb, *Dübnâle-i Cüstüdü der Taşavvufi İrân*, Tahran 1367 hş., s. 113; H. L. Gottschalk, "Awlad al-Shaykh", *EP* (İng.), I, 765-766.

MUHAMMED SEYİD EL-CELYEND

İBN HAMEVEYH, Tâceddin

(تاج الدين ابن حمويه)

Ebû Muhammed Tâcüddîn
Abdullâh (Abdüsselâm) b. Ömer b. Ali
b. Muhammed b. Hameviyye
es-Serahsî el-Cüveynî ed-Dimaşki
(ö. 642/1244)

Tarihçi, edip, şair ve mutasavvıf.

14 Şevval 566'da (20 Haziran 1171; farklı rivayetlere göre Muharrem 561 [Kasım 1165] veya 14 Şevval 572'de [15 Nisan 1177]) Dimaşk'ta doğdu. Eyyübîler zamanında önemli görevlerde bulunmuş Serahs asıllı bir sûfi ve fukaha ailesi olan Benî Hameviyye'ye mensuptur. İlk Suriye şeyhüşşüyühü İmâdüddin Ömer b. Ali'nin soyundan gelmektedir. İlk tahsilini memleketinde yaptı; Fahrünnisâ Şühde el-Kâtibe'den ve Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir'den hadis dinledi. Dimaşk'ta babası Ebû'l-Feth Ömer Şeyhüşşüyüh, amcası Ebû Saîd Abdülvâhid, Ebû'l-Meâlî Mes'ûd en-Nisâbü-rî, Ebû Ali Muhammed el-Cevnânî, Ebû'l-Ferec Yahyâ b. Muhammed es-Sekafî, Ebû Muhammed Abdurrahman el-Hırakî, Ebû Abdullah Muhammed b. Fencedeyhî gibi âlimlerden ders aldı. Özellikle tarih alanındaki çalışmalarıyla ünlüdür.

İbn Hameveyh 593 (1197) yılında Dimaşk'tan ayrıldı. Kudüs'teki mukaddes yerleri ziyaret ettikten sonra Mısır'a gitti ve İskenderiye'den deniz yoluyla Meraķeş'e geçti. Mağrib'de kaldığı ilk yıl Muvaḥhidler'den Ya'kûb el-Mansûr'un yanına kabul gördü ve bu hükümdarın hayatını ve dönemindeki olayları anlatan *Ât-fü'z-zeyl fi't-târîḫ* adlı eserini kaleme aldı. Ertesi yıl onun ölümü üzerine oğlu Muhammed en-Nâsır'ın himayesine girdi ve ülkede altı yıl daha kalarak çeşitli âlimlerden ders aldı. Görüşüp istifade ettiği âlimlerin en önde geleni Girnata (Granada) Kadısı Hâfız Ebû Muhammed Abdullâh b. Süleyman el-Ensârî'dir. Ensârî ona 597'de (1201) hadis dersleri verdi; Hâfız Ebû İshâk İbn Kurkûl'dan rivayette bulundu ve ayrıca Mağribli âlimlerin eserlerinden bazı bölümler okuttu. İbn Hameveyh'in buradaki hocaları arasında İbn Beşkûvâl, İbn Hubeyş, İbn Hamîd el-Mürsî en-Nahvî, Ebû Yezîd es-Süheylî, fakih İbn Ebû Temîm ve Ebû'l-Abbas Ahmed b. Ca'fer el-Hazrecî es-Sebtî de bulunmaktadı. 600 (1204) yılında Mağrib'den ayrılarak Mısır yoluyla tekrar Dimaşk'a dönen İbn Hameveyh 604'te (1208) hacca gitti. Ağabeyi Sadreddin İbn Hameveyh'in 617 (1220) yılında ölümü üzerine şeyhüş-

şüyûh tayin edildi ve 6 (veya 15-16) Safer 642 (14 [veya 23-24] Temmuz 1244) tarihinde Dimaşk'ta vefatına kadar Sümeysâtiyye Hankahı şeyhliği makamında kaldı. Bâbünnasr denilen yerdeki sûfiler mezarlığına defnedildi. Ebû Şâme el-Makdisî, kendisinin de katıldığı cenaze namazında çok büyük bir kalabalığın hazır bulunduğunu söyler (*Terâcimü ricâli'l-karneyni's-sâdis ve's-sâbi'*, s. 174). Fıkıh, hadis, tarih, edebiyat, tıp, geometri gibi birçok dalda ilim sahibi ve aynı zamanda iyi bir şair olan İbn Hameveyh'in müttaki, alçak gönüllü, vakur bir kişi olduğu kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *'Aftû'z-zeyl fi't-târîh*. Ya'küb el-Mansûr'un hayatını ve döneminde meydana gelen olayları konu alan bu eserin (Makkarî, III, 110; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 102) herhangi bir nüshasına henüz rastlanmamıştır. İbn Hallikân'ın 668 yılı sonlarında (1270) Dimaşk'ta müellif hatıyla gördüğünü söylediği cüz (*Vefeyât*, VII, 5) bu eser olmalıdır. 2. *er-Rihletü'l-Mağribiyye*. Müellifin Mağrib'de kaldığı yıllar hakkındadır (*Hediyetü'l-ârifin*, I,

551). Ahmed b. Muhammed el-Makkarî'nin pek çok nakilde bulunduğu eser, özellikle Ya'küb el-Mansûr'un, 582'de (1186) Şam'dan gelerek Trablus'tan Tunus'a kadar savaş ateşi tutuşturarak Eyyübî memlûklerinden Şerefeddin Karakuş kumandasındaki çoğunluğunu Oğuz Türkleri'nin oluşturduğu askerî birliği Merakeş dışında bir yere iskân edip maaşa bağlamasıyla ilgili haberleri verdiği için tarihî değer taşır. Aynı zamanda *'Aftû'z-zeyl fi't-târîh* gibi yine Ya'küb el-Mansûr'un hayatı ve kişiliği hakkında birinci derecede bir kaynaktır. 3. *es-Siyâsetü'l-mülûkiyye*. İbn Hameveyh'in günümüze ulaşan tek eseri olup Eyyübî Hükümdarı I. el-Melikü'l-Kâmil Nâsirüddin Muhammed adına kaleme alınmıştır. 895'te (1490) II. Bayezid için istinsah edilen seksen yedi bayaklık tek nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (III. Ahmed, nr. 1116). 4. *Kitâbü Uşûli'l-eşyâ'*. Muhtemelen felsefeye dair olan bu eserin sekiz cilt olduğu kaydedilir (Makkarî, III, 101; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 461). 5. *el-Mesâlik ve'l-memâlik*. Adından bir coğrafya ki-

tabı olduğu anlaşılmaktadır (Makkarî, III, 110). 6. *el-Emâlî*. Müellifin manzumensur edebî parçalarını ihtiva etmektedir (*a.g.e.*, a.y.). 7. *et-Teğârîc*. Muhtemelen hadis tahrirlerinden ibaret olan bir cüzdür (*a.g.e.*, a.y.; İbnü'l-İmâd, V, 214).

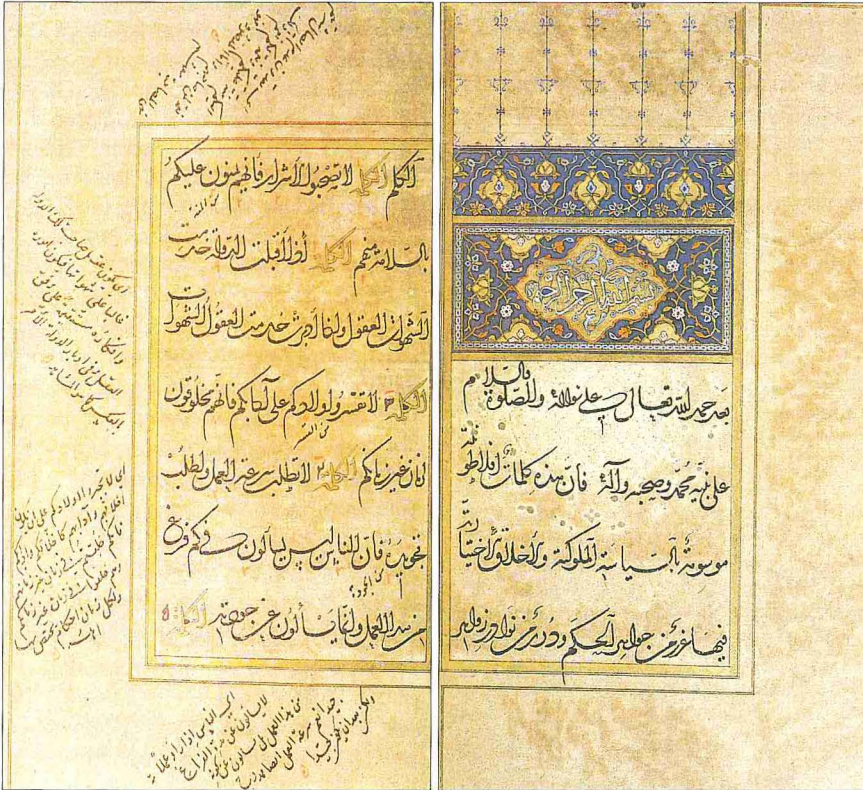
BİBLİYOGRAFYA :

Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII, 748-749; Münzirî, *et-Tekmile*, III, 637-638; Ebû Şâme, *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 174; İbnü's-Sâbûnî, *Tekmiletü İkmâl'l-İkmâl* (nşr. Mustafa Cevâd), Bağdad 1957, s. 82-85; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VII, 5; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XII, 165; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXIII, 96-97; Nuaymî, *ed-Dâris fi târîhi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 154; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI, 350; a.mlf., *el-Menhelü's-şâfi*, I, 403 (nr. 217); Makkarî, *Nefhu't-ğib*, III, 99-111; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 214; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 461, 551; II, 32, 102; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 110; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VI, 96; Karatay, *Arapça Yazmalar*, III, 722; Ramazan Şeşen, *Salâhad-din Devrinde Eyyübîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 306-308; Cl. Cahen, "Une source pour l'histoire des croisades: Les mémoires Sad ad-din Ibn Hamawiya Juwaini", *Bulletin de la Faculté des Lettres de Strasbourg*, XXVIII, Strasbourg 1950, s. 320-337; H. L. Gottschalk, "Die Aulad Saif as-Suyûh (Banu Hamawiya)", *WZKM*, LIII (1956), s. 57-87; a.mlf., "Awlâd al-Shaykh", *El'* (İng.), I, 766.

CEVAT İZGİ

Tâceddin İbn Hameveyh'in *es-Siyâsetü'l-mülûkiyye* adlı eserinin ilk iki sayfası (TSMK, III. Ahmed, nr. 1116)

İBN HÂMİD

(ابن حامد)

Ebû Abdillâh Hasen b. Hâmîd
b. Ali el-Verrâk el-Bağdâdî
(ö. 403/1012)

Hanbelî fakihî.

Bağdat'ta doğdu ve burada yetişti. Ebû Bekir en-Neccâd, Gulâmü'l-Hallâl, Ebû Bekir İbn Mâlik el-Katî, Ebû Ali İbnü's-Savvâf ve Ahmed b. Ca'fer el-Huttelî gibi dönemin önde gelen âlimlerinden ders aldı. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Ebû Tâhir İbnü'l-Kattân, Ebû İshak el-Bermekî, Ebû Bekir er-Rüşnânî, Ebû Abdullah İbnü'l-Fukâî, Ebû Bekir İbnü'l-Hayyât Hasan b. Ali el-Ahvâzî ve ölümünden sonra onun yerine ders ve fetva veren tanınmış Hanbelî hukukçusu Ebû Ya'lâ el-Ferrâ bulunmaktadır.

Geçimini bilhassa Kur'an-ı Kerim istinsahı ile sağladığı için "Verrâk" lakabıyla anılan İbn Hâmîd zühd ve takvâsı ile temayüz etmiş ve Bağdat halkı üzerinde nüfuz ve itibar kazanmıştı. Döneminde cereyan eden ilmî tartışmalara aktif şekilde katılmış, Halife Kâdir-Billâh'ın huzurunda Şâfiî âlimi Ebû Hâmîd el-İsfe-